

Prof. dr Ivanka MARKOVIĆ,
Pravni fakultet
Univerzitet u Banjoj Luci

Pregledni članak
UDK: 343.85:343.541/546-053.2/6 ; 341.231.14-053.2/6
Primljeno: 18. novembra 2011. god.

KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA POLNOG INTEGRITETA DJECE I MALOLJETNIKA – MEĐUNARODNO-PRAVNI ASPEKT

Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece predstavlja takav oblik kriminaliteta koji u savremenom društvu karakteriše izuzetna ekspanzija, dinamika, organizovanost i transnacionalna povezanost, a posebno starosna dob i uzrast žrtava koje su njime pogođene. U tom pogledu, ovaj vid kriminaliteta izbija u sam vrh najopasnijeg kriminaliteta jer je usmjeren prema djeci, posebno ženskog pola, što može imati veoma negativne implikacije na psihički i fizički razvoj njihove ličnosti. Stoga je poslednja decenija prošlog, a pogotovo prva decenija ovog vijeka, obilježena mnogobrojnim konferencijama i sastancima, kako na evropskom, tako i na međunarodnom nivou, koji su rezultirali donošenjem značajnih konvencija, rezolucija i deklaracija, kojima se apsolutno zabranjuje svaki oblik seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece. Autor u radu analizira najznačajnije međunarodne akte kojima su postavljeni standardi savremene krivičnopravne zaštite polnog integriteta djece i maloljetnika.

Ključne riječi: seksualno, međunarodni standardi, polni integritet djece, seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece.

1. Uvodne napomene

Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece predstavlja takav oblik kriminaliteta koji u savremenom društvu karakteriše izuzetna ekspanzija, dinamika, organizovanost i transnacionalna povezanost, a posebno starosna dob i uzrast žrtava

koje su njime pogođene. U tom pogledu, ovaj vid kriminaliteta izbija u sam vrh najopasnijeg kriminaliteta jer je usmjeren prema djeci, posebno ženskog pola, što može imati veoma negativne implikacije na psihički i fizički razvoj njihove ličnosti. Stoga je posljednja decenija prošlog, a pogotovo prva decenija ovog vijeka, obilježena mnogobrojnim konferencijama i sastancima, kako na evropskom, tako i na međunarodnom nivou, koji su rezultirali donošenjem značajnih konvencija, rezolucija i deklaracija, kojima se apsolutno zabranjuje svaki oblik seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece. Međutim, bilo bi pogrešno reći da je društvo, prije navedenog perioda, tolerisalo ovakve i slične oblike povrede osnovnih ljudskih prava i sloboda djece. Naime, Deklaracijom o pravima djeteta iz 1959. godine, koja predstavlja prvi akt kojim su definisana dječija prava kao posebna kategorija ljudskih prava, propisuje se da je „Dijete zaštićeno od svih formi zapostavljanja, strahota i iskorištavanja. Ono niti u jednoj formi ne smije biti predmet trgovine. Dijete se prije dostizanja odgovarajućeg starosnog doba ne smije slati na rad; ono ne smije biti zapostavljeno niti mu se smije dozvoliti da obavlja bilo kakav posao, koji može oštetiti njegovo zdravlje i odgoj ili uticati na njegov duhovni i tjelesni razvoj”¹. Od tada pa do danas donijet je niz međunarodnih akata, kako neobavezujućeg, tako i obavezujućeg karaktera, koji na različite načine tangiraju problematiku seksualnog nasilja, odnosno seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece. Neke od njih potpisala je i ratifikovala i Bosna i Hercegovina i na taj način preuzela obavezu da svoje nacionalno zakonodavstvo uskladi sa normama međunarodnog prava i standardima koje ono postavlja u oblasti zaštite polnog integriteta djece i maloljetnika.

2. Akti Ujedinjenih nacija

Najznačajniji međunarodni instrument koji utemeljuje i taksativno nabraja pojedinačna prava djeteta jeste *Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine*.² To je prvi dokument u kojem se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu. Pojam djeteta određen je u članu 1. ove Konvencije, a u njemu se izričito kaže da „u svrhu na koju se ova Konvencija odnosi, dijete označava svaku osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji

-
- 1 V. čl. 9. navedene Deklaracije. Iako se ovom odredbom izričito ne navodi seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece kao oblik iskorištavanja, jasno je da se ova odredba odnosi i na takve djelatnosti.
 - 2 Ova konvencija je usvojena na sjednici Generalne skupštine UN 20. novembra 1989. godine, a BiH je postala članicom ove Konvencije 6. marta 1992. godine. Ustavom BiH je predviđeno da će Bosna i Hercegovina ostati ili postati ugovorna strana međunarodnih sporazuma koji su navedeni u Aneksu I ovog Ustava, dok se Aneksom II, po principu kontinuiteta pravnih propisa, preuzimaju međunarodni dokumenti koje je ratifikovala prethodna Jugoslavija. Princip kontinuiteta pravnih propisa predviđen je i čl. 12. Ustavnog zakona za provođenje Ustava Republike Srpske. U BiH važi na osnovu Zakona o ratifikaciji Konvencije UN-a o pravima djeteta, „Službeni list R BiH“, br. 2/92 i 13/94).

se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije“. Za razliku od Deklaracije o pravima djeteta iz 1959. godine koja ima moralnu snagu, Konvencija o pravima djeteta je pravni akt koji ima snagu zakona i obavezuje stranke na pridržavanje njezinih odredaba te uključuje pravo nadziranja primjene u državama koje su je prihvatile i ratifikovale. Potpisivanjem Konvencije o pravima djeteta države su preuzele obavezu da preduzmu odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne i obrazovne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje, dok je pod brigom roditelja, zakonskih zastupnika ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu (čl. 19. Konvencije).

Odredbom čl. 34. Konvencije o pravima djeteta predviđena je obaveza država članica da štite djecu od svih oblika *seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja*. Nadalje, Konvencijom je predviđeno da će u tu svrhu države ugovornice naročito preduzimati sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere za sprečavanje: a) navođenja ili prisiljavanja djeteta na učešće u ma kojoj nezakonitoj seksualnoj aktivnosti; b) iskorištavanja djece za prostituciju ili druge nezakonite seksualne radnje; c) iskorištavanja djece u pornografskim predstavama i materijalima. U istom kontekstu treba navesti i odredbu čl. 35. Konvencije, kojom se strane ugovornice obavezuju da preduzmu sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere da spriječe otmicu, prodaju ili trgovinu djecom u bilo koju svrhu ili u bilo kojoj formi. Na Konferenciji koju su članice Vijeća Evrope održale 1998. godine u Strazburu, a sa ciljem provjere preduzetih aktivnosti utvrđenih Deklaracijom i Planom akcije koji su prihvaćeni na Svjetskom kongresu protiv komercijalne eksploatacije djece i mladih (Štokholm, 1996. godine), zaključeno je da Konvencija o pravima djeteta treba da posluži kao konceptualni i organizacijski okvir u osmišljavanju i provedbi radikalne politike u prevenciji zloupotrebe djece.³

*Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji iz 2000. godine*⁴ sadrži nove standarde za posti-

3 V. I. Kovčo, Zaštita seksualnog integriteta djece i maloljetnika, objavljeno u časopisu „Dijete i društvo“, god. 2. br. 1. Zagreb, 2000. str. 10.

4 Bosna i Hercegovina je ratifikovala ovaj Fakultativni protokol 2002. godine („Službeni glasnik BiH“, Međunarodni ugovori br. 5/02). Prilikom donošenja ovog protokola države su se pozvale na Međunarodnu konferenciju o suzbijanju dječije pornografije na Internetu (Beč, 1999.), te posebno na njene zaključke koji zagovaraju svjetsku kriminalizaciju proizvodnje, distribucije, izvoza, prenosa, uvoza, namjernog posjedovanja i oglašavanja dječije pornografije. Značajan međunarodni skup pod nazivom: Seksualno zlostavljanje djece, dječja pornografija i pedofilija na Internetu: Međunarodni izazov, održan je u Parizu 18. i 19. januara 1999. godine, u organizaciji UNESCO-a. U njegovom radu je učestvovalo više od 300 stručnjaka za zaštitu djece, stručnjaka za Internet, predstavnika vlada, pravnika, stručnjaka za medije i drugih. Cilj ovog skupa je bio da se razmotre mogućnosti borbe protiv pedofilije i dječije pornografije na Internetu. Na kraju sastanka donijeti su Deklaracija i Plan djelovanja, koji predstavljaju prvi korak u kidanju okova šutnje koja okružuje problem seksualnog zlostavljanja djece: šutnje same djece, šutnje izvršioaca, šutnje sudova i pravde, šutnje psihologa i psihijatarata.

zanje ciljeva koji su utvrđeni Konvencijom o pravima djeteta i utvrđuje proširene mjere koje države ugovornice treba da preduzmu kako bi se garantovala zaštita djece od prodaje, dječije prostitucije i dječije pornografije. Države ugovornice su se obavezale da će zabraniti prodaju djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju na način kako je to predviđeno Protokolom (član 1). U svrhu navedenog protokola *prodaja djece* je definisana kao svako djelo ili transakcija u kojoj dijete prenosi neka osoba ili skupina osoba drugim osobama za naknadu ili bilo kakvu drugu nagradu, a *dječja pornografija* znači prikazivanje, bilo kakvim sredstvima, djeteta u pravim ili simuliranim eksplicitnim seksualnim aktivnostima ili prikazivanje seksualnih dijelova djeteta u seksualne svrhe (čl. 2. tačka a i b). Tačkom c ovog člana definisana je *dječija prostitucija* kao upotreba djeteta u seksualnim aktivnostima za naknadu ili bilo kakav drugi oblik nagrade. S tim u vezi, svaka država članica je dužna osigurati da se, kao minimum, sljedeća djela i aktivnosti u cjelosti obuhvate krivičnim pravom, bilo da su te povrede učinjene u državi ili u inostranstvu, bilo da su učinjene pojedinačno ili organizovano: a) u kontekstu *prodaje djece* kako je utvrđeno u članu 2. (i) Nuđenje, izručivanje ili prihvaćanje, bilo kojim sredstvima, djeteta u svrhe: a) seksualnog iskorištavanja djeteta, b. transfera organa djeteta radi dobiti, c. uključivanja djeteta u prisilni rad, (ii) nepropisno dobiven pristanak, kao pretpostavka za posvojenje djeteta kršenjem važećih međunarodnih pravnih instrumenata o posvojenju, b) nuđenje, dobivanje, te davanje djeteta za *dječiju prostituciju*, kako je utvrđeno u članu 2. c) proizvodnja, distribucija, širenje, uvoz, izvoz, nuđenje, prodaja ili posjedovanje u gore navedene svrhe *dječije pornografije* kako je utvrđeno u članu 2. Protokola. Svaka država stranka će kazniti ove povrede odgovarajućim kaznama koje uzimaju u obzir njihovu težinu, pri čemu će se predvidjeti kažnjavanje i za pokušaj i različite oblike saučesništva u navedenim radnjama. Protokolom se nameće veliki broj obaveza državama potpisnicama koje imaju za cilj jačanje međunarodne saradnje u oblasti sprječavanja, otkrivanja, istraživanja, sudskog gonjenja i kažnjavanja lica odgovornih za djela koja uključuju prodaju djece, dječiju prostituciju, dječiju pornografiju i turizam u svrhe seksualnog iskorištavanja djece.

Pitanje seksualnog zlostavljanja djece regulisano je i *Konvencijom međunarodne organizacije rada (ILO) o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika rada djece Br. C182 (1999)*,⁵ koja u definiciji najgorih oblika dječijeg rada sadržava „*korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za prostituciju, za proizvodnju pornografskog materijala ili pornografske predstave*” (član 3). U istom kontekstu treba spomenuti i *Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala od 15. novembra 2000. godine* (oba dokumenta ratifikovana od strane BiH). U pitanju je

5 Objavljena u „Službenom glasniku BiH“ – Međunarodni ugovori, br. 3/01.

prvi međunarodno obavezujući akt koji se eksplicitno bavi preventivnim mjerama protiv trgovine ljudskim bićima, uz poklanjanje posebne pažnje ženama i djeci, zatim pitanjem zaštite i pomoći žrtvama takve trgovine, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava i najzad unapređivanjem saradnje među državama potpisnicama kako bi se ostvarili ovi ciljevi. Poseban značaj ovog Protokola proizilazi iz činjenice da je njime određena i prva zakonski obavezujuća, međunarodna definicija trgovine ljudima. Naime, odredbom člana 3. tačka a. trgovina ljudskim bićima definisana je kao „regrutovanje, transport, transfer, skrivanje/pružanje utočišta ili prihvata lica, putem prijetnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficija za dobijanje pristanka lica koje ima kontrolu nad nekim drugim licem, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, i u najmanjoj mjeri, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, pokornost ili oduzimanje organa“. U odredbi se dalje ističe da je pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju iznijetu u prethodnoj tački ovog člana bez značaja u slučajevima u kojima je korištena bilo koja mjera iznijeta u tački (a). Pored toga, pod trgovinom ljudskim bićima podrazumijeva se regrutovanje, transport, transfer, skrivanje ili prihvata djeteta, odnosno lica mlađeg od osamnaest godina, radi eksploatacije, čak i ako ne obuhvata bilo koje od sredstava navedenih pod tačkom (a).⁶ Dakle, u pitanju je jedna savremena definicija trgovine ljudima koja se ne ograničava samo na seksualnu eksploataciju već obuhvata i druge oblike eksploatacije, podrazumijevajući pod žrtvom trgovine ljudima lica i ženskog i muškog pola.⁷

3. Pravni akti na nivou Evropske unije

Zaštita polnog integriteta djece i maloljetnika je predmet regulative velikog broja akata koji su donijeti u okviru Evropske unije, Savjeta Evrope, Evropskog parlamenta i različitih komisija. Njihovim donošenjem se nastoji obezbijediti adekvatna zaštita djece i maloljetnika od svih oblika seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, uz istovremeno uspostavljanje standarda koji će voditi ujednačavanju nacionalnih zakonodavstava svih država članica Evropske unije, kao i onih koje žele postati njene članice. Pored većeg broja rezolucija koje su usvojene u okviru Evropskog parlamenta, a koje se ne odnose isključivo na zaštitu polnog integritet

6 V. čl. 3. Protokola, Službeni glasnik BiH, Međunarodni ugovori, br. 3/2002., str. 67.

7 Veći broj dokumenata protiv trgovine ljudima, koja su usvojili OEBS, Savjet Evrope, Evropska unija, koristi uske definicije u odnosu na definiciju ovog Protokola. Većina njih fokusira se samo na trgovinu ženama radi seksualne eksploatacije. v. Angelika Kartusch: Priručnik za reviziju zakonske regulative protiv trgovine ljudima sa posebnim osvrtom na region Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, Institut za ljudska prava „Ludwig Boltzmann“, Beč, 2001, str. 48.

djece već na različite načine dotiču i ovu problematiku,⁸ Evropski parlament je usvojio nekoliko Rezolucija koje se odnose samo na zaštitu djece i maloljetnika. U tom smislu možemo spomenuti *Rezoluciju Evropskog parlamenta o mjerama za zaštitu maloljetnika u Evropskoj uniji (1996)* koja ističe da bi prioritet trebala biti borba protiv dječijeg seksualnog turizma, dječije pornografije i njene upotrebe od strane pedofilske mreže. Pored ostalog, Rezolucija predviđa obavezu država da inkriminišu proizvodnju i posjedovanje dječije pornografije, kao i mjere za sprečavanje širenja pedofilskog materijala putem interneta, pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti informisanju djece o opasnostima koje krije upotreba novih tehnologija. *Komisija u Komunikaciji Komisije protiv seksualnog turizma djece (1996)*⁹ definiše dječiji seksualni turizam kao oblik seksualnog iskorištavanja djece u svrhu zarade, koji je povezan sa organizovanim kriminalom. Naglašava se da je u borbi protiv ovog oblika kriminaliteta, zbog neujednačenih inkriminacija, različito određene dobne granice djeteta do koje ono ne može dati valjan pristanka na seksualni čin, te zbog drugih razlika u regulativi između država, neophodno jačati međunarodnu saradnju. *Preporuka Odbora ministara Savjeta Evrope R (91) 11 o seksualnom iskorištavanju, pornografiji, prostituciji i seksualnoj trgovini sa djecom i omladinom* predstavlja akt kojim Savjet Evrope državama članicama predlaže da, suočene sa zastrašujućim porastom komercijalnog iskorištavanja djece i omladine u pornografiji, prostituciji i trgovini ljudima, probude svijest najšire javnosti o opasnosti seksualne zloupotrebe djece i omladine, posebno upotrebe djece za proizvodnju audio-vizuelnih zapisa s erotičnim i seksualnim sadržajima. U tom cilju, pored ostalog, Preporuka ističe važnost organizovanog i redovnog obavještanja roditelja i drugih koji vode brigu o maloljetnicima o opasnostima seksualnog iskorištavanja djece i omladine, kao i važnost uključivanja informacija o opasnosti seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece i mogućnosti njihove odbrane od takvih postupaka u nastavne planove osnovnih i srednjih škola. U završnom dijelu ove preporuke nalazi se poziv za vršenje naučnih istraživanja različitih oblika seksualnog iskorištavanja djece, posebno na raskršću različitih kultura, pedofilije, veze između usvajanja i seksualnog zlostavljanja, strukture klijentele dječije prostitucije, različitih oblike seksualne industrije i njene veze sa organizovanim kriminalom i spolno prenosivim bolestima i slično.

U vezi sa djelovanjem Savjeta Evrope na području krivičnopravnog reagovanja i kriminalne politike u vezi sa ljudskom seksualnošću i zaštitom djece i omladine treba pomenuti i *Rezoluciju 1099 (1996) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o seksualnom iskorištavanju djece*. Ova Rezolucija poziva međunarodnu

8 Tako npr. Rezolucija Evropskog parlamenta o iskorištavanju prostitucije drugih u trgovini ljudima (1989), Rezolucija Evropskog parlamenta o trgovini ženama (1993), Rezolucija Evropskog parlamenta o trgovini ljudima (1995).

9 COM (96) 547on smobating child seks tourism, prihvaćena 27.11.1996. godine.

zajednicu da novelira relevantne međunarodne konvencije i sporazume, posebno Konvenciju UN o dječijim pravima iz 1990. godine, a sve u cilju njihovog usaglašavanja sa novonastalom situacijom u oblasti seksualnog iskorištavanja djece koje karakteriše visok stepen organizovanosti i transnacionalnosti. Rezolucija poziva na inkriminisanje (namjernog) posjedovanja dječije pornografije, njene proizvodnje i distribuiranja, kao i njenog snimanja i emitovanja. Sva krivična djela u vezi sa seksualnim integritetom djece moraju se smatrati ozbiljnim zločinom za koji je predviđena visoka kazna i dugi rokovi zastarjevanja (član 12/IV Rezolucije). Posebno je interesantna odredba prema kojoj članice međunarodne zajednice, posebno članice Savjeta Evrope, trebaju u svoje krivično pravo uključiti načelo da maloljetnik ispod 15 godina biološke starosti ne može dati pravno valjan pristanak na seksualne kontakte sa odraslima. Između ostalog, Rezolucija predlaže i niz preventivnih mjera kojima bi se trebalo uticati na smanjenje seksualnog iskorištavanja djece.

U okviru aktivnosti koje se vode u vezi sa zaštitom polnog integriteta djece i maloljetnika treba spomenuti i *Zajedničku akciju Evropske unije i Savjeta Evrope u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima i seksualnog iskorištavanja djece (1997)*.¹⁰ Pored toga što upozorava na povezanost ovih negativnih pojava sa organizovanim kriminalom, ona daje definiciju seksualnog iskorištavanja djece i odraslih. Seksualno iskorištavanje djece obuhvata podstrekavanje ili prisiljavanje djece na učešće u nezakonitim seksualnim aktivnostima, iskorištavanje dječije prostitucije ili drugih nezakonitih seksualnih aktivnosti djece i iskorištavanje djece za dječiju pornografiju, uključujući proizvodnju ili druge oblike prometa takvog materijala kao i posjedovanje dječije pornografije. S druge strane, seksualno iskorištavanje odraslih definiše kao iskorištavanje prostitucije drugih u svrhu sticanja profita, gdje je bila upotrebljena prinuda, posebno nasilje ili prijetnja, prevara ili zloupotreba autoriteta ili drugih pritisaka kada lice nema realne i prihvatljive alternative osim da se preda pritisku ili zlostavljanju.

*Komunikacija Komisije Savjetu i Evropskom parlamentu o borbi protiv trgovine ljudima i protiv seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije usvojena 2000. godine*¹¹ oblikovala je prijedlog za dvije okvirne odluke, jednu protiv trgovine ljudima, a drugu protiv seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije. Potreba za donošenjem Okvirnih odluka proizlazi iz odsutnosti jedinstvene definicije, jedinstvene inkriminacije i sankcija u državama članicama, što je dovelo do neuspjeha ranije donijetih pravnih akata Evropske unije na tom području. Prilikom sastavljanja ovih prijedloga Komisija je uzela u obzir akte drugih

10 Eu Joint Action of 24 February 1997 concerning action to combat trafficking in human beings and exploitation of children, OJ L 063, 4.3.1997.

11 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Combating trafficking in human beings and combating the sexual exploitation of children and child pornography, COM/2000/0854 final. 21.12.2000.

međunarodnih organizacija, posebno Konvenciju protiv međunarodnog organizovanog kriminaliteta i njene protokole kao i Konvenciju o kibernetičkom kriminalu. Savjet Evrope u svojoj *Odluci o borbi protiv dječije pornografije na internetu iz 2000. godine*¹² podstiče borbu protiv proizvodnje, posjedovanja i distribucije dječije pornografije i efikasne istrage i kažnjavanje takvih krivičnih djela. *Rezolucija Savjeta o sudjelovanju civilnog društva u pronalaženju nestale ili seksualno eksploatisane djece (2001)*¹³ obuhvata slijedeće situacije: nestanak, otmice, odbjegli djecu, otmice od strane trećeg lica, nestalu djecu, seksualno iskorištenu djecu, trgovinu djecom, prostituciju i pornografiju, pedofilske mreže na internetu i neorganizovano seksualno zlostavljanje djece izvan porodice. Odbor ministara je usvojio *Preporuku (2001) 16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja*¹⁴ koja daje definiciju seksualnog iskorištavanja djece, dječije pornografije, dječije prostitucije i trgovine djecom. Dječija pornografija je definisana kao pornografski materijal koji vizuelno prikazuje maloljetnika, lice koje izgleda kao maloljetnik, ili realne slike koje predstavljaju maloljetnika koji učestvuje u eksplicitnom seksualnom aktu. Države treba u svom zakonodavstvu da inkriminišu proizvodnju dječije pornografije za distribuciju, nuđenje ili omogućavanje pristupa do nje, širenje ili prenos dječije pornografije, naručivanje dječije pornografije za sebe ili drugoga ili posjedovanje dječije pornografije. Dječija prostitucija je definisana kao nuđenje, dobijanje, pružanje ili korištenje djece za seksualne aktivnosti za naknadu u bilo kojem obliku. Trgovina s djecom je dobijanje, promet, davanje smještaja, isporuka ili prodaja djece za namjene seksualnog iskorištavanja. S tim u vezi, države moraju u svom krivičnom zakonodavstvu inkriminisati sve navedene radnje, pri čemu je irelevantno da li su one povezane sa organizovanim kriminalitetom ili ne. Pri tome se ističe da djeca koja su bila žrtve seksualnog iskorištavanja ne smiju biti krivično gonjena za krivična djela povezana sa iskorištavanjem.

*Rezolucija 1307 (2002) o seksualnom iskorištavanju djece*¹⁵ posebno ističe opasnost interneta za širenje mogućnosti seksualnog iskorištavanja djece. *Konvencija o kibernetičkom kriminalu*¹⁶, koju je usvojio Savjet Evrope 23. 11. 2001. godine, predviđa mjere zaštite polnog integriteta djece od njihove zloupotrebe putem računarske mreže i elektronskih informatičkih sredstava.

12 Council decision to combat child pornography on te Internet. OJ L 138, 9.6.2000.

13 Council Resolution on the contribution of civil society in finding missing or sexually exploited children, OJ C 283, 9.10.2001.

14 Usvojena 31.10.2001.

15 Resolution 1307 (2002) on sexual exploitation of children: zero tolerance, usvojena na Parlamentarnoj skupštini 29.07.2002. godine

16 Convention on Cybercrime, ETS, no. 185. BiH je potpisala ovu Konvenciju 09.02.2005. i ratifikovala 19.05.2006. tako da je ona stupila na snagu 01.09.2006.

Konvencija u čl. 9. stav 1.¹⁷ propisuje da su države članice obavezne u svojim nacionalnim zakonodavstvima inkriminirati i sljedeća ponašanja ako su učinjena neovlašteno i s namjerom (*intentionally and without right*): a) proizvodnja dječije pornografije za svrhu njene distribucije putem računarskog sistema; b) nuđenje ili činjenje dostupnim dječije pornografije putem računarskog sistema; c) distribuiranje ili prenošenje dječije pornografije putem računarskog sistema; d) pribavljanje dječije pornografije putem informatičkog sistema za sebe ili drugoga, e) posjedovanje dječije pornografije u računarskom sistemu ili na mediju za pohranu računarskih podataka. U stavu 2. ovog člana predviđeno je da za potrebe stava 1. izraz „dječija pornografija“ uključuje pornografski materijal koji vizuelno prikazuje: a) maloljetnika kako učestvuje u seksualno eksplicitnom ponašanju; b) osobu koja izgleda kao maloljetnik koji učestvuje u seksualno eksplicitnom ponašanju; c) realistične slike koje predstavljaju maloljetnika kako učestvuje u seksualno eksplicitnom ponašanju.¹⁸ U stavu 3. izričito je naglašeno da za potrebe stava 2. termin „maloljetnik“ uključuje sve osobe mlađe od 18 godina. Stranka može odrediti nižu starosnu dob, ali ona ne smije biti ispod 16 godina.¹⁹ Konvencija je predvidjela da svaka stranka može zadržati pravo neprimjenjivanja u cjelosti ili djelimično, stava 1, tačke d i e, i stava 2. tačke b i c.²⁰

Okvirna odluka Savjeta o borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije (2003) je, zbog svoje obavezujuće prirode, najznačajniji pravni akt Evropske unije na ovom području.²¹ Prema ovoj odluci države članice su obavezne inkriminirati određene vrste ponašanja i predvidjeti odgovarajuće kazne. Odlukom su predviđena dva krivična djela: seksualno iskorištavanje djece i dječija pornografija. Države moraju inkriminirati: 1. prisiljavanje djeteta na prostituciju ili

17 Article 9 –Offences related to child pornography 1 Each Party shall adopt such legislative and other measures as may be necessary to establish as criminal offences under its domestic law, when committed intentionally and without right, the following conduct: a) producing child pornography for the purpose of its distribution through a computer system; b) offering or making available child pornography through a computer system; c) distributing or transmitting child pornography through a computer system; d) procuring child pornography through a computer system for oneself or for another person; e) possessing child pornography in a computer system or on a computer-data storage medium.

18 2 For the purpose of paragraph 1 above, the term „child pornography” shall include pornographic material that visually depicts: a) a minor engaged in sexually explicit conduct; b) a person appearing to be a minor engaged in sexually explicit conduct; c) realistic images representing a minor engaged in sexually explicit conduct.

19 3 For the purpose of paragraph 2 above, the term „minor” shall include all persons under 18 years of age. A Party may, however, require a lower age-limit, which shall be not less than 16 years.

20 4 Each Party may reserve the right not to apply, in whole or in part, paragraphs 1, sub-paragraphs d. and e, and 2, sub-paragraphs b. and c.

21 Council Framework Decision 2004/68/JHA of 22 December 2003 on combating the sexual exploitation of children and child pornography, OJ L 13/44, 20.1.2004.

sudjelovanje u pornografskim predstavama ili profitiranje od takvog ili drugačijeg iskorištavanje djece za takve namjene; 2. podstrekavanje djeteta na prostituciju ili na sudjelovanje u pornografskim predstavama; 3. učešće u seksualnom činu s djetetom u kojem je upotrebljena prinuda, sila ili prijetnja, uz plaćanje novca ili drugih oblika nagrade ili kompenzacije u zamjenu za djetetovo učešće u seksualnim aktivnostima, ili zloupotrebom stanja povjerenja, moći ili uticaja nad djetetom. U cilju sprečavanja dječije pornografije države treba da inkriminišu sljedeća ponašanja: 1. pravljenje dječije pornografije; 2. distribucija i širenje dječije pornografije; 3. stavljanje na raspolaganje dječije pornografije ili opskrbljavanje s njom i 4. pribavljanje ili posjedovanje dječije pornografije.

Na kraju treba spomenuti i *Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece protiv seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja iz 2007. godine*,²² koju BiH nije još potpisala i ratifikovala. Cilj ove konvencije jeste da se obezbijede efikasne mjere za sprečavanje i borbu protiv seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, za zaštitu prava djece žrtava seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja i za unapređenje nacionalne i međunarodne saradnje u borbi protiv seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Za potrebe ove konvencije „dijete” znači svaka osoba mlađa od 18 godina. U članu 18. u kojem se govori o seksualnom zlostavljanju (*Sexual abuse*) određeno je da će svaka stranka preduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurala da se inkriminišu sljedeća namjerna (umišljajna) ponašanja: 1. a) uključenje u seksualne aktivnosti s djetetom, koje prema relevantnim odredbama nacionalnog prava, nije postiglo zakonsku dob za seksualne aktivnosti; b) uključenje u seksualne aktivnosti s djetetom u kojima se: – upotrebljava prinuda, sila ili prijetnja; – zloupotrebljava pozicija povjerenja, vlasti ili uticaja na dijete, uključujući takva ponašanja i unutar porodice; ili – zloupotrebljava posebno osjetljiva situacija djeteta, naročito zbog psihičkog ili fizičkog invaliditeta ili stanja zavisnosti. 2. Za potrebe stava 1., svaka stranka će odrediti dob ispod koje je zabranjeno vršenje seksualnih aktivnosti s djetetom. 3. Odredbe stava 1a ne odnose se na dobrovoljne seksualne aktivnosti među maloljetnicima. Članom 19. koji se odnosi na *dječiju prostituciju*, predviđena je obaveza inkriminisanja sljedećih namjernih aktivnosti: a) regrutovanje djeteta za prostituciju ili omogućavanje djetetu da sudjeluje u prostituciji; b) prisiljavanje djeteta na prostituciju ili profitiranje od dječije prostitucije ili na drugi način iskorištavanja djeteta za takve svrhe; c) vršenje dječije prostitucije. Za potrebe ovog člana, izraz „dječija prostitucija” označava činjenicu korištenja djeteta za seksualne aktivnosti, za koje je dogovoren ili obećan novac ili neki drugi oblik naknade, bez obzira da li je plaćanje ili sporazum, odnosno obećanje učinjeno u korist djeteta ili

22 Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse Lanzarote, 25.X.2007.

treće osobe. Konvencija predviđa i krivična djela u vezi sa *dječjom pornografijom* (čl. 20), i u tom smislu predviđa da će svaka stranka osigurati da se inkriminišu sljedeća neovlaštena i namjerna ponašanja: a) proizvodnja dječije pornografije; b) nuđenje ili stavljanje na raspolaganje dječije pornografije; c) distribucija ili prenošenje dječije pornografije; d) nabavljanje dječije pornografije za sebe ili drugo lice; e) posjedovanje dječije pornografije i f) *svjesno dobijanje pristupa kroz informacione i komunikacione tehnologije do dječije pornografije*. Za potrebe ovog člana izraz „dječja pornografija” podrazumijeva bilo kakav materijal koji vizuelno prikazuje dijete koje se bavi stvarnim ili simuliranim eksplicitnim seksualnim ponašanjem, ili bilo koji prikaz dječijih seksualnih organa prvenstveno za seksualne svrhe. Svaka strana može zadržati pravo da ne primjenjuje, u cjelini ili djelimično, stav 1a i e za proizvodnju i posjedovanje pornografskog materijala: – koji se sastoji isključivo od simulirane predstave i realne slike nepostojećeg djeteta (virtuelna dječja pornografija); – uključivanje djece koja su dostigla godine života koje su označene u članu 18, stavu 2 (godine života iznad kojih je dozvoljeno vršenje obljube), ako se te slike proizvode i posjeduju uz njihovu saglasnost i samo za svoje privatne svrhe. Države mogu rezervisati pravo da ne primjenjuju, u cjelini ili djelimično, stav 1f Na sličan način je određeno i uključivanje djece u pornografske predstave, a Konvencija predviđa inkriminisanje i namjernog omogućavanja djetetu (koje nije dostiglo određenu dob) da bude svjedok seksualnog zlostavljanja ili seksualne aktivnosti, bez njegovog učestvovanja. Prema ovoj Konvenciji vrijeme zastarjelosti krivičnog gonjenja mora biti postavljeno tako da se omogući dovoljno vremena za efikasno pokretanje postupka nakon što žrtva postane punoljetna i da je ono srazmjerno težini krivičnog djela.

4. Zaključak

Iz prethodnog izlaganja je vidljivo da je na međunarodnom nivou donijet značajan broj pravnih akata kojima se nastoji uspostaviti optimalna i adekvatna zaštita polnog integriteta djece i maloljetnika. Uspostavljeni su određeni standardi krivičnopravne zaštite koji se moraju poštovati u svim državama potpisnicama navedenih akata, ali i u državama koje pretenduju da postanu članice Evropske unije, među koje spada i Bosna i Hercegovina. Imajući u vidu činjenicu da su entitetski krivični zakoni, kao i Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, donijeti 2003. godine, odnosno u vrijeme kada mnogi od navedenih međunarodnih akata nisu ni bili doneseni, a da i kasnije izvršene izmjene navedenih zakona nisu u značajnijoj mjeri obuhvatale ovu oblast, mišljenja smo da je u narednom periodu neophodno izvršiti izmjenu krivičnog zakonodavstva u onom dijelu koji se tiče krivičnopravne zaštite polnog integriteta djece i maloljetnika, uvažavajući pri tome principe i standarde koji su postavljeni navedenim međunarodnim aktima.

Ivanka Marković, Ph D
Faculty of Law University of Banja Luka

**CRIMINAL - LEGAL PROTECTION OF SEXUAL INTEGRITY OF CHILDREN
AND JUVENILES - INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS**

Sexual maltreatment and abuse of children is a type of criminal act which has been characterized in modern society with extraordinary expansion, dynamics, organization and transnational relatedness, and especially age and life span of victims affected by it. In that sense, this type of criminal activity is on top of scale of the most dangerous criminal activities targeting children, of female sex in particular and this might have extremely negative implications on psychological and physical development of their personality. The last decade of the last century and the first decade of this century have been marked with numerous European and international conferences and meetings, which resulted in various conventions, resolutions, and declarations, prohibiting every form of sexual maltreatment and abuse of children. In this paper the author studies the most important international acts establishing the standards of modern criminal law protection of sexual integrity of children and juveniles.

Key words: *sexual, international standards, sexual integrity of children, sexual maltreatment and abuse of children.*